Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

JYSKE SAMLINGER

TIDSSKRIFT FOR DANMARKS HISTORIE

NY RÆKKE V, 1

Vello Helk: Johannes Petrafontanus

C. O. Bøggild-Andersen: Kongedatteren for historiens domstol

Svend Aakjær: Leonora Christinas dommer

Georg Nørregård: Christian Bernstorffs afsked fra Danmark

P. G. Lindhardt: Jac. Chr. Lindberg
Et bidrag til systemskiftets historie

Anmeldelser og litteraturnyt

1959

CHRISTIAN BERNSTORFFS AFSKED FRA DANMARK

Af *Georg Nørregård*

Med benyttelse af kilder fra en række europæiske arkiver søger dr. phil. Georg Nørregård *at forklare, hvorfor Christian Günther Bernstorff blev afskediget som Danmarks udenrigsminister i 1810, og hvorfor han siden forlod det danske diplomati for at overtage stillingen som udenrigsminister i Preussen 1818. Flere årsager kan anføres i begge tilfælde, således ved afskedigelsen 1810 Bernstorffs helbred, hans økonomi og hensynet til familiegodserne. Sandsynligt er det også, at Bernstorff var uenig med kongen om visse retningslinier i udenrigspolitikken. Den dybestgående forklaring kommer man dog til ved at se afskedigelsen som et led i det »tyske« adelspartis vigen for det »danske« i monarkiets styrelse. Bernstorffs udtræden af dansk tjeneste 1818 belyses derimod ikke helt klart i de hidtil fremdragne kilder. Hensynet til økonomi og berømmelse var medvirkende; men konservative kredse i Preussen greb aktivt ind; muligt gjorde russisk indflydelse sig gældende, og måske har den bernstorffske families oprindelige tyskhed bidraget til embedsskiftet.*

Det har hidtil stået uklart, hvorfor Christian Günther Bernstorff trådte tilbage fra dansk statstjeneste og i stedet blev udenrigsminister i Preussen. Han var søn af den store Andreas Peter Bernstorff, der måske var den mest fremragende udenrigsminister, Danmark har haft. Han var født og opdraget i København, og da han ved faderens død i 1797 selv blev Danmarks udenrigsminister, nåede han i en såre ung alder så højt i sin karriere, som det overhovedet var muligt. Alle både i Danmark og udlandet beundrede ham, og så vidt man ved, havde han kronprins Frederiks, senere kong Frederik 6.s, fulde tillid. Rent umiddelbart forstår man ikke, hvad det var, der fik ham til at svigte sit fædreland og gå i fremmed tjeneste.

Nu var det at skifte tjeneste fra en stat til den anden ikke så besynderligt i den tids øjne, som det ville være i vor, især ikke inden for det tidligere rysk-romerske kejserriges område. Den navnkundige preussiske udenrigsminister i Napoleonstiden, fyrst Hardenberg, skiftede således tjeneste gentagne gange og var dog ikke ringere anset af den grund. I Rusland havde zaren en lang række udlændinge i sin tjeneste, og man fandt intet unaturligt heri.

Alligevel kræver Christian Bernstorffs afsked fra Danmark en nær-

mere forklaring. Hans fratræden foregik i to tempi. Det første skridt tog han i 1810, da han nedlagde udenrigsministerposten. Det blev dog ikke hans endelige farvel til Danmark. 1811 blev han udnævnt til dansk gesandt i Wien, 1816 i Berlin, og den endelige udtræden af dansk tjeneste indtraf først 1818, da han tiltrådte sit preussiske embede.

Både 1810 og 1818 søgte han selv om sin afsked. Ansøgningen om afsked fra udenrigsministerposten indgav han den 22. april 1810. Kongen blev ved den lejlighed vistnok overrasket og svarede først med at spørge, om han ikke ville blive i stillingen, til krigen var forbi, eller i det mindste til en passende afløser var fundet. Bernstorff indvilligede kun i det sidste, og da kongen hurtigt besluttede, hvem afløseren skulle være, kunne Bernstorffs afsked dateres allerede den 27. april 1810. Samme dag udnævntes han til gehejmekonferensråd. Sammen med Christian Günther Bernstorff søgte og fik også broderen Joachim Bernstorff, der beklædte stillingen som direktør i udenrigsdepartementet, sin afsked, og som ny udenrigsminister udnævntes baron Niels Rosenkrantz[1]).

Som årsag til nedlæggelsen af posten som dansk udenrigsminister angav Bernstorff selv sygdom. Dette fremgår af afskedsansøgningen såvel som af afskedigelsesbrevet. Der var heri det rigtige, at Bernstorff både dengang og senere led alvorligt af gigt, ofte måtte holde sengen og af den grund periodevis kunne betegnes som uarbejdsdygtig. Man kan ikke frigøre sig for den tanke, at han måske led af discus prolaps eller lignende svaghed i rygsøjlen. Nogen absolut hindring for fortsat tjeneste frembød sygdommen dog tilsyneladende ikke.

Ligeledes anførte Bernstorff i afskedsansøgningen som årsag til ønsket om at fratræde hensynet til sine godser i Mecklenburg og til familieanliggender. Også heri var der noget rigtigt, men der foreligger dog intet på disse felter, der kunne berettige til at forlade et så betydningsfuldt embede som en udenrigsministerpost.

Endelig har man som den umiddelbare anledning til afskeden anført en affære, som indtraf lige i forvejen, og som nok kan have spillet en vis rolle. Det drejer sig om Rist-affæren. Den danske generalkonsul i de af Napoleon erobrede nordtyske landskaber, Johan Georg Rist, var tilbøjelig til at fraråde for stor eftergivenhed, når Frankrig pressede på for at få kontinentalspærringen gennemført. Kongen fulgte

[1]) Chr. Bernstorffs afskedsansøgning 22. 4. 1810, Frederik 6.s skr. til B. 24. 4. og B.s svar 25. 4. ligger alle i kopi i privatarkivet fra Stintenburg, pakke nr. 52, i Rigsarkivet i København; smst. ligger selve afskedsskrivelsen 27. 4. i original; skr. 24. 4. er trykt i J. G. Rist: Lebenserinnerungen II, Gotha 1880, s. 75; skr. fra Frederik 6. til Niels Rosenkrantz 28. 4. 1810 er trykt i Aage Friis: Udenrigsministerskiftet 1810, Hist. Tidsskr. 7 I, 1897–98, 229–30; Joachim Bernstorffs afsked omtales i cirk. til statsråderne 28. 4. 1810 i pakken: DfuA, Direktører i Dept. 1800–48, alle ændringerne i cirk. til gesandterne 1.5. 1810, koncept i pakken DfuA, Korrespondancesager vedr. cheferne for dept. 1772–1848.

derimod helst Napoleons henstillinger. Rist havde nu blandet sig i indførelsen af nogle varer, som ellers var henlagt under en kommission i Altona. Kongen var blevet vred herover og havde tvunget Bernstorff til at meddele ham en irettesættelse. Rist var imidlertid en meget dygtig mand og Bernstorffs protegé. Bernstorff udførte derfor kun kongens ordre med den største uvilje, så meget mere som kongen ved samme lejlighed havde kritiseret udenrigsdepartementets holdning i sagen[2]).

Efter alt at dømme kan denne affære dog højst have været dråben, der fik bægeret til at flyde over. Der må have været andre og alvorligere meningsforskelle mellem kongen og Bernstorff, og i tidens løb har man anført forskellige årsager, som kunne tænkes at have indvirket.

Således ræsonnerer Ludv. F. J. Moltke ud fra Rist-affæren og siger, at det almindeligt antages, at Bernstorffernes afgang var fremkaldt ved, at de var mindre tilbøjelige end kongen til at følge Frankrigs politik, og at de navnlig med hensyn til kontinentalsystemet ville holde igen mod de fordringer, der blev stillet af franske agenturer i Hamburg[3]).

Edvard Holm går videre i tankegangen. At det skulle have været Frederik 6.s franske alliancepolitik, som var Bernstorff imod, tror han knapt nok. Vel var Bernstorff formentlig en fjende af Napoleon; men Holm tænker sig, at han anså det for lykkeligst for Danmark-Norge, at det blev Frankrig, der sejrede i krigen med Østrig, og han anfører til støtte herfor en udtalelse af grevinde Schimmelmann om, at had til englænderne var blevet en fiks ide hos Bernstorff. Så længe Napoleons stilling var, som den var, oven i købet med den indflydelse, han havde i Skt. Petersburg, regnede Bernstorff det ikke alene for såre farligt at bryde med ham, men der kunne måske endog være håb om ved hans hjælp at ydmyge England. Derimod tænker Holm sig, at det, Bernstorff var utilfreds med, var tilsidesættelsen af statsrådet siden Frederik 6.s tronbestigelse 1808, da styrelsen i stedet kom til at gå gennem kongens adjudanter, de såkaldte »røde fjer«[4]).

Han bygger her på en depeche fra den svenske gesandt i København, friherre Carl Gustav Oxenstierna. Nogle dage efter Bernstorffs afsked vendte han tilbage til sin post, og han søgte naturligvis at

[2]) Rist-affæren omtales i: Oxenstiernas depeche 8. 5. 1810, Danica, Riksarkivet, Stockholm; nekrolog i Preuss. Staats-Zeitung 18. 4. 1835 (hvoraf udklip i pakken Stintenburg nr. 54); J. G. Rist: Lebenserinnerungen II, 75; Elise v. Bernstorff: Aus ihrer Aufzeichnungen, 2. Ausg., Berlin 1896, 103–04. I øvrigt henvises til Rubin: 1807–14, Kbh. 1892, 391–92, hvor kilderne vedr. affæren anføres.

[3]) Ludv. J. F. Moltke i Hist. Tidsskr. 4 II, 1871–72, 48–49. Hermed kan sammenstilles, at Ad. Oehlenschläger i sine erindringer III, 1850, 13, har den bemærkning, at man bebrejdede Bernstorff, at han troede Englænderne for godt, og at han var aristokrat.

[4]) Edv. Holm: Danmark-Norges Historie 1720–1814, 7 II, 207–09; grevinde Schimmelmanns udtalelse er trykt i Bobé: Reventlowske Papirer V, Kbh. 1902, 46.

komme til klarhed over, hvad der var foregået. Han fandt, at afskedigelsen ikke kom som nogen overraskelse for dem, der kendte forholdene. Siden kongens tronbestigelse blev der taget mindre og mindre hensyn til Bernstorffs mening. Navnlig gjaldt dette i spørgsmålet om kapervæsenet, hvor man uden skrupler tog alt, hvad man kunne få fat på. Da Oxenstierna sagde nogle forbindtlige ord til Bernstorff i anledning af afskedigelsen, svarede denne med overbevisning, at når en mand i et embede som hans ikke kunne virke for det gode og det almene bedste, var det hans pligt at gå af. Og dertil føjede han fuldt korrekt nogle anbefalende ord om efterfølgeren Rosenkrantz[5]).

Over for dette har det sin interesse at se, hvad andre fremmede diplomater i samtiden beretter fra København. Den svenske chargé d'affaires, Gustaf Daniel Lorichs, der fungerede under Oxenstiernas fraværelse, indberettede allerede den 29. april om begivenhederne, og hans depeche tillader andre slutninger end Oxenstiernas. Den skildrer, hvorledes præsidenten i Danske Kancelli, F. J. Kaas, blev overrasket, da han modtog ordren om Bernstorffs afskedigelse. Der var just gæster ved hans bord. Han viste sig meget forundret, og lod skrivelsen gå fra hånd til hånd.

Lorichs fik sine efterretninger fra en af de tilstedeværende. Han omtaler, hvad ordren gik ud på og tilføjer derefter: »Efter alt, hvad man kan se, vil flere ændringer i ministeriet komme til at finde sted. Statsministrene Schimmelmann og Reventlow kommer formodentlig til at afgå som hørende til det tyske parti. Formodentlig også grev Dernath[6]). Unge baron Selby, som ledsagede hr. Rosenkrantz til Jönköping[7]) og står meget godt hos ham, vil vel nu blive forfremmet. Admiral Bille bliver gennem sin indflydelse hos hr. Rosenkrantz endnu mægtigere«[8]).

Disse bemærkninger er i virkeligheden højst oplysende. Når det siges, at også Schimmelmann og Reventlow kan belave sig på at få deres afsked, så må deri lægges, at kongen har overvejet helt at skille sig af med det såkaldte tyske parti, den adelige klike Bernstorff-Schimmelmann-Reventlow, der havde regeret Danmark siden 1784, det parti, som med så stor bravour gennemførte bondefriheden og handelens liberalisering, men som efterhånden kørte Danmarks pengevæsen i afgrunden. Kongen gik dog ikke så vidt. Som bekendt kom Schimmelmann og Reventlow aldrig til at gå af som statsministre, men i december 1813 måtte de opgive deres poster som chefer henholdsvis for finansstyrelsen og rentekammeret[9]). I stedet rykkede modparten, det danske

[5]) Oxenstiernas dep. 5. 5. 1810, Danica, Sth.
[6]) Gesandt i Stockholm, svigerfader til Chr. Bernstorff.
[7]) Ved fredsunderhandlingerne 1809.
[8]) Lorichs dep. ligger blandt Friherre Oxenstiernas dep. 1810 i Danica, Sth.
[9]) G. Nørregård: Freden i Kiel 1814, Kbh. 1954, 74.

parti, efterhånden ind i vigtige stillinger. Således blev Niels Rosenkrantz udenrigsminister 1810; samtidig rykkede Frederik Moltke ind som statsminister, og partiets fører, den gamle Joachim Godske Moltke til Bregentved, blev statsminister og leder af finanserne 1813. Bernstorffs afsked i 1810 var altså ikke i første række resultatet af meningsforskelle om udenrigspolitikken, men i hovedsagen et træk i det indenrigspolitiske spil, som foregik i disse år.

Også den østrigske gesandt i København, baron Frantz v. Binder-Kriegelstein, havde forstået, at der bag ved afskedigelsen lå en dybere uenighed mellem kongen og Bernstorff. Han skriver, at der i nogen tid havde været et spændt forhold til stede, og at det havde ligget bag afskedsansøgningen. En mellemmand havde efter Rist-affærens opkomst søgt at mægle, men forgæves. Gesandten antog, at kongen kun ugerne havde besluttet sig til at indvilge i afskedigelsen[10]).

Officielt fastholdt man imidlertid, at afskeden skyldtes sygdom, og Chr. Bernstorff selv udtalte, at han gerne ville rejse til badene i Karlsbad. Han kunne imidlertid ikke forlade sin post, før efterfølgeren, baron Niels Rosenkrantz, var parat til at overtage den. Han befandt sig for tiden i Paris som dansk repræsentant ved Napoleons formæling med Marie Louise af Østrig, og han kom først tilbage i juli 1810. Bernstorffs afrejse trak dog ud langt over den tid. Det tog tid at rydde op i papirerne, og lejlighedsvis tænkte han på at blive på Bernstorff slot vinteren over[11]).

Noget brud mellem Frederik 6. og Bernstorff indtrådte heller ikke, hvilket stærkt er blevet fremhævet af Edv. Holm. Ved afskedsaudiensen var kongen mild og nådig og udtalte, at Bernstorff nu ikke måtte komme til at ærgre sig over, at han havde sagt fra[12]).

I første øjeblik følte Bernstorff stor lettelse ved at kunne vælte hele ansvaret fra sig, men da han så, at Rosenkrantz, straks fra begyndelsen kunne klare forretningerne uden at bede om hans hjælp, undredes han. Da han et par måneder senere indbød Rosenkrantz til sig, fandt han ham meget artig og mere åbenhjertig, end han ønskede; men siden skrev han, at hvad han havde hørt om Rosenkrantz' forretningsførelse, var lidet opmuntrende[13]).

Først henimod november forlod Chr. Bernstorff København og da blot for at rejse til sine godser i Mecklenburg. Det kære Bernstorff slot forlod han ikke uden at prise dets skønhed[14]), og i foråret 1811

[10]) v. Binders dep. nr. 19, 5. 5. 1810, Dänemark, Staatsarchiv, Wien.
[11]) v. Binders dep. nr. 18, 19, 30 og 31, 1. 5., 5. 5., 10. 7. og 14. 7. 1810, Staatsarchiv, Wien; Chr. Bernstorff til Joachim Bernstorff 21. 7. og 27. 8. 1910, privatarkiv Ober Ellguth, pakke nr. 20, i Rigsarkivet i Kbh.
[12]) Chr. B. til Joachim B. 4. 7. 1810, Ober Ellguth nr. 20.
[13]) Chr. B. til Joachim B, 21. 7., 24. 7., 28. 7., 20. 9. og 20. 10. 1810, Ober Ellguth nr. 20.
[14]) Chr. B. til Joachim B. 16. 10., 20. 10. og 27. 10 1810, Ober Ellguth nr. 20; v. Binders dep. nr. 13, 3. 11. 1810, Staatsarchiv, Wien.

var han tilbage i København. Længe varede det heller ikke, før han på ny trådte i kongens tjeneste. Med glæde meddelte den østrigske gesandt sit hof, at der var udsigt til, at Bernstorff ville blive udnævnt til gesandt ved kejserhoffet i Wien. »Han er med hensyn til rang, ånd, grundsætninger, dannelse og elskværdighed den mest udmærkede mand i landet«. Det kunne ikke optages som andet end bevis på Frederik 6.s venskabelige følelser over for kejseren i Wien. Det var Bernstorff selv, der ved den hidtidige gesandts død havde udbedt sig posten. Også grevinde Bernstorff anbefalede den østrigske gesandt på det bedste for åndrighed og elskværdighed[15]).

Allerede i maj 1811 fulgte udnævnelsen, men først i september forlod Bernstorff København og rejste på ny til de mecklenburgske godser. Det var hensigten, at han skulle have fortsat til Wien inden vinteren; men da der indtraf en ildebrand på godserne, fik han tilladelse til at blive der vinteren over, og først i foråret 1812 nåede han Wien[16]).

Han kom her til at opleve den spændende tid, da Napoleon gik til angreb på Rusland og blev besejret af den russiske vinter, den påfølgende befrielseskrig i Tyskland, Napoleons afgørende nederlag ved Leipzig, Carl Johans angreb på Holsten og Norges afståelse ved freden i Kiel. Under Wienerkongressen gjorde han endnu kong Frederik 6. og Danmark værdifulde tjenester og ved sin efterfølgende rejse til Frankrig i 1815 stod han fremdeles som dansk udsending. Af sine omgivelser regnedes han på denne tid for en af Europas mest fremtrædende diplomater, værdig til denne anerkendelse ved sin fuldendte optræden og sit smidige sprog.

Hans optræden som dansk diplomat var endnu fuldkommen korrekt. Dette kom således frem i hans holdning over for den tyske romantiker A. W. Schlegel. Ganske vist værdsatte han denne mand som digter og sprogkunstner, men han glemte ikke de skandskrifter, som Schlegel i Carl Johans tjeneste havde skrevet mod Danmark. Da Madame de Staël-Holstein præsenterede de to for hinanden, vendte Bernstorff demonstrativt ryggen til[17]).

Mens Bernstorff var i Paris, plagedes han af smerter og dårlige nerver, og hans tanker optoges stadig mere og mere af hans private forhold. Han længtes stærkt efter slægt og hjem og overvejede, hvad der var at gøre ved familiens slette pengeaffærer[18]). Rentekammeret

[15]) v. Binders dep. nr. 46 og 47, 4. 5. og 7. 5. 1811, Staatsarchiv, Wien.
[16]) v. Binders dep. nr. 47, 69 og 85, 7. 5., 7. 9. og 14. 12. 1811, Staatsarchiv, Wien; Chr. Bernstorff til Rosenkrantz 7. 12. 1811, koncept i Stintenburg nr. 49; Chr. B. til Joachim B. 3. 6. 1812, Ober Ellguth nr. 20.
[17]) Bilag 39 i Diverse Ekstrakter m. m., Stintenburg nr. 53.
[18]) Chr. B. til Joachim B. 30. 7., 27. 8. og 21. 9. 1815, Ober Ellguth nr. 20, Chr. B. til Rosenkrantz 21. 9. 1815, Niels Rosenkrantz' privatarkiv I, Rigsarkivet, Kbh.

krævede nu skat af Bernstorffs holstenske godser for 1811[19]), og samtidig var broderen Joachim på farten mellem godserne i hertugdømmerne for at rede op i den Neergaardske fallit, hvor Chr. Bernstorff havde halvdelen af sit eje i klemme[20]).

I denne forbindelse fulgte Chr. Bernstorff med særlig opmærksomhed de muligheder, han selv og broderen havde for at opnå de forskellige poster i det danske diplomati. Således om Joachim Bernstorff kunne opnå posten ved den kommende forbundsdag i Frankfurt, og siden, da denne blev forbeholdt gesandten i Berlin Fr. v. Eyben, om posten i Berlin var til at få. Chr. Bernstorff overvejede også, om han selv skulle søge stillingen i Berlin. I hans øjne syntes den at have visse fortrin for posten i Wien. I Berlin var der på den tid mere liv og bevægelse i gemytterne, klimaet ansås for sundere, og der var bedre uddannelsesmuligheder for børnene. Særlig tiltalte det dog Bernstorff, at han derved kunne komme noget nærmere til familiegodserne i Mecklenburg og Holsten. Men han fandt tillige store ulemper ved Berlin. Egnens natur var tør og død. Selskabslivet og hoflivet var meget tvungent, også for damerne, der ved visse lejligheder blev indbudt, uden at herrerne var med. Tilværelsen i Berlin blev meget kostbarere end i Wien, hvor man lettere kunne isolere sig og indskrænke sig. I første omgang havde Chr. Bernstorff derfor intet imod at renoncere på stillingen i Berlin til fordel for broderen, men han syntes nok, at lønnen burde forhøjes[21]).

Så snart han kom bort fra Paris, følte han en bedring i sit helbred, men da han om vinteren sad hjemme på Dreilützow, familiegodset i Mecklenburg, rådede lægen ham alligevel til at tage til Karlsbad[22]). Han rejste dog først til Sjælland, kom undervejs til skade ved en kørselsulykke og måtte søge ind på Holsteinborg, men blev, da han kom til København, modtaget med stor honnør[23]). Først hen på sommeren gik turen til Karlsbad, men rejsen hertil blev en skuffelse. Badene virkede mere irriterende end beroligende, og hvad der måske var lige så vigtigt, Chr. Bernstorff kom ikke i kontakt med preusserkongen Frederik Wilhelm 3., som han åbenbart havde håbet. Kongen var nok til stede, men modtog ingen, og om aftenen, når han kom i salonen, var han optaget af en datter af den franske gesandt i Dresden[24]).

[19]) Rosenkrantz til Chr. B. 11. 7. 1815, Stintenburg nr. 49.
[20]) Joachim B. til Chr. B. 18. 7. 1815, Ober Ellguth nr. 9. Joachim B. benyttede til hjælp ved disse transaktioner den bekendte jøde S. J. B. Dehn, hvorom Eyben til Rosenkrantz 11. 12. 1815, Rktz. privatarkiv VIII.
[21]) Joachim B. til Chr. B. 11. 8. og 22. 8. 1815, Ober Ellguth nr. 9; Chr. B. til Joachim B. 30. 7., 27. 8. og 21. 9. 1815, Ober Ellguth nr. 20; jfr. Rktz. til Chr. B. 10. 8. 1815, Stintenburg nr. 49.
[22]) Chr. B. til Rosenkrantz 25.10. 1815 og 5. 3. 1816, Rktz. privatarkiv I.
[23]) Tawasts dep. 9. 6. 1816, Danica, Sth.; Berks dep. nr. 21, 11. 6. 1816, Staatsarchiv, Wien; v. Brienens dep. nr. 37, 29. 6. 1816, Moskvafilm i Rigsarkivet, Kbh.
[24]) Chr. B. til Rosenkrant 8. 4. og 10. 9. 1816, Rktz. privatarkiv I.

Man spørger sig selv, hvad Bernstorff havde at tale med preusserkongen om. Måske dog mere, end man skulle vente. I juli 1816 vidste den engelske gesandt i København, A. J. Foster, at fortælle, at der var udsigt til, at Chr. Bernstorff skulle flytte fra Wien til Berlin[25]), og et par måneder senere skrev Bernstorff til Rosenkrantz, at han ville være højst taknemmelig for at få posten i Berlin, ligesom broderen Joachim nu også var parat til på ny at indtræde i kongens tjeneste. De mørke sider ved Berlin faldt altså ikke mere så meget i øjnene. Endvidere udtrykte Chr. Bernstorff sin tilfredshed med, at det var lykkedes Rosenkrantz at forpurre, at grev C. H. A. Hardenberg-Reventlow fik stillingen i Berlin, endskønt hans fader, den preussiske kansler fyrst Hardenberg, var gået ind for ham. Bernstorff ville dog ikke over for fyrsten stå med skylden for, at Hardenberg-Reventlow var blevet vraget[26]).

Ikke længe efter blev sagen afgjort. Chr. Bernstorff blev rappelleret fra Wien og udnævnt til posten i Berlin, og broderen Joachim arvede posten i Wien. I egenskab af gesandt ved et stormagtshof fik hver af dem 16.500 rd. sølv i gage, så man kan ikke sige andet, end at regeringen i København gjorde sig umage for at ophjælpe familiens velstand[27]).

Hovedformålet med denne omplacering har dog set fra Frederik 6.s og Niels Rosenkrantz' side formentlig ikke så meget været at sikre Bernstorffernes økonomi. Snarere har den hardenbergske indblanding nødvendiggjort, at der blev udnævnt en så fornem diplomat til posten i Berlin, at Hardenberg-Reventlow ikke kunne føle sig forbigået, og ved at flytte Chr. Bernstorff dertil blev dette jo fuldt ud opnået. Dette hindrede ikke, at man udadtil lod det se ud, som det skete til bedste for Bernstorffernes økonomi, og for at Chr. Bernstorff kunne komme nærmere til sine godser og oftere besøge dem for at se efter med dem og skaffe sig rekreation[28]).

Trods vedholdende dårligt helbred ankom Chr. Bernstorff til Berlin allerede ved udløbet af januar 1817, medens broderen endnu var optaget af familiens pengesager og først kom af sted til Wien hen i sommeren[29]).

---

[25]) Fosters dep. nr. 43, 20. 7. 1816, F. O. 22/74, P.R.O., London.

[26]) Chr. B. til Rosenkrantz 15. 9. 1816, Rktz. privatarkiv I. Om Hardenberg-Reventlow, se G. Nørregård: Freden med Preussen 1814, Festskrift til Knud Fabricius 13. 8. 1945, 240–52, og samme: Mødet på Hardenberg 1816, Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog 1955, 46–58.

[27]) DfuA Forest. 11. 10. 1816; udnævnelsesdokumentet 30. 10. 1816, Stintenburg nr. 52, Frederik 6. til kejser Franz 30. 10. 1816, Staatsarchiv, Wien.

[28]) Berks dep. nr. 49, 8. 10. 1816, Staatsarchiv, Wien: Fosters dep. nr. 60, 20. 10. 1816, F. O. 22/74, P. R. O., London; Chr. B. til Metternich 6. 11. 1816, kopi i bilag 43 til Diverse Ekstrakter m. m. i Stintenburg nr. 53; forflyttelsen meddeles i Danske Statstidende 11. 11. 1816.

[29]) Chr. B. til Rosenkrantz. 15. 11., 2. 12. og 31. 12. 1816, 1. 2. 1817 samt Joachim B. til Rktz. 15. 10. 1816, Rktz. privatarkiv I; Tawasts dep. 8. 6. 1817, Danica, Sth.

I de følgende måneder synes brødrene at være faldet til ro, hver på sit sted; men i foråret 1818 spores nye overvejelser vedrørende Chr. Bernstorffs stilling, pegende frem mod hans endelige tilbagetræden fra dansk tjeneste.

Hvad der kan have ligget bag ved af storpolitisk intrigespil er foreløbig uklart. Sådan som Bernstorffs hustru Elise Bernstorff skildrer det i sine erindringer, var Preussen kommet i en vanskelig stilling. Fyrst Hardenberg var blevet for gammel til at varetage udenrigsministerens hverv sammen med stillingen som statskansler, og man var ikke tilfreds med grev A. A. F. v. d. Goltz, der havde været udenrigsminister i Napoleons magtperiode 1807–14. Man overvejede en tid, om man skulle udnævne Wilhelm v. Humboldt eller Hardenbergs yndling, statsråden J. L. Jordan; men da var det, at den gamle feltmarskal G. L. Blücher kom på den idé, at Chr. Bernstorff, selv om han var udlænding, var meget mere velegnet. Blücher skaffede sig adgang til statskansleren, med hvem han i øvrigt levede på en spændt fod, og erklærede diktatorisk over for ham, at han burde foreslå grev Bernstorff til kongen på en måde, som ikke kunne afvises. Dette forslag gik igennem, og Blücher fik selv det hverv af kongen at fremsætte forslaget for Bernstorff, hvilket skete den 10. april 1818. Bernstorff afviste det først ganske; men mod slutningen af maj blev forslaget indtrængende gentaget, og Hardenberg gav denne gang ikke op, før Bernstorff havde lovet at forelægge sagen for kong Frederik 6. og lade ham afgøre det. Den 28. maj sendte Bernstorff derfor sin legationssekretær C. L. E. v. Moltke under et påskud til København, men med det formål at æske kongens mening[30]).

Det er nu værd at se, hvad de samtidige kilder siger om alt dette. Den engelske gesandt i Berlin meddeler, at Bernstorff i flere uger havde haft mange og lange forhandlinger med grev W. L. G. Wittgenstein, der siden 1814 var preussisk stats- og politiminister[31]). Gesandten siger også senere, at Hardenberg i 1817 tilbød Jordan udenrigsministerposten, men han sagde nej og foreslog Humboldt; ham ville Hardenberg ikke antage, fordi han var gået hårdt i opposition i statsrådet. Også mellem Hardenberg og preusserkongen var der ifølge den engelske gesandt jævnlig gnidninger[32]).

Ifølge Chr. Bernstorffs egne meddelelser til broderen var det Wittgenstein, der kom til ham den 10. april og talte om Frederik Wilhelms

[30]) Elise v. Bernstorff: Aus ihrer Aufzeichnungen, 2. Aufl., Berlin 1896, 236–37; jfr. Chr. B. til Rosenkrantz 28. 5. 1818 i pakken Korrespondancesager vedr. det danske gesandtskab i Preussen II, Danske Gesandter 1808–46, koncept hertil, bilagt med kopi af Frederik Wilhelm til Frederik 6. 1. 6. 1818, Stintenburg nr. 52.

[31]) Roses dep. nr. 25, 30. 5. 1818, F. O. 64/113, P. R. O., London; jfr. Taubes dep., apostille 25. 8. 1818, Borussica, Stockholm.

[32]) Roses dep. nr. 33 og 38, 27. 6. og 23. 7. 1818, F. O. 64/113, P. R. O., London.

forlegenhed med hensyn til udenrigsstyrelsen[33]). Det må så være med urette, Elise Bernstorff inddrager Blüchers navn i denne affære. Wittgenstein var en udpræget konservativ, der gjorde hvad han kunne for at få så mange af sit eget parti ind i regeringen som mulig, og følgelig måtte han være en skarp modstander af den liberale Humboldt. Han arbejdede efter samme retningslinier som Metternich og Fr. v. Gentz i Wien, og han havde megen indflydelse på Frederik Wilhelm[34]). Det er givet, at Bernstorff i almindelighed sympatiserede med den metternichske politik, og det stemmer godt hermed, at de liberale i Tyskland altid siden regnede ham til de reaktionære.

Chr. Bernstorff skriver imidlertid videre, at sålænge det kun var Wittgenstein, der kom for at friste ham til at træde i preussisk tjeneste, satte han sig derimod og tillagde ikke det hele synderlig vægt. Anderledes da selve fyrst Hardenberg talte til ham og pressede på. »Da lod jeg mig, skal jeg sige bevæge, overtale eller forlede til at love at forelægge sagen for min konge og underkaste mig hans afgørelse«.

Det blev meget spændende dage for Bernstorff og hans familie, mens han ventede på svaret fra København. Over for broderen tilstod han, at hvis Frederik 6. ville beholde ham, ville han ånde lettet op, og hele den ængstende drøm, som var kommet over ham, ville hurtigt svinde bort; men hvis man i København veg tilbage for at træffe en afgørelse og lod ham have frit valg, ville han tage mod det preussiske tilbud, og hvis man fra dansk side viste nogen utilfredshed over for ham, ville han hverken være i dansk eller preussisk tjeneste. »Thi jeg tror«, skriver han, »ikke at fortjene nogen bebrejdelse og ville bagefter befinde mig i et spændt og uudholdeligt forhold«.

Bernstorff drømte også om, hvis han fik den preussiske post, da at få broderen til dansk gesandt i Berlin. Han savnede bestandig at have ham om sig; men han forstod, at det vanskeligt lod sig gøre, bl. a. fordi man ikke så godt kunne flytte en gesandt fra Wien til Berlin endnu engang[35]).

Et foreløbigt svar fra København fik Bernstorff hurtigt, idet Rosenkrantz skrev, at Frederik 6. ikke ville sætte sig imod hans overgang til Preussen. Fra dansk side måtte man trøste sig ved, at Danmark og Preussen havde fælles interesser, og at der var det bedste forhold mellem de to landes konger. Men Frederik 6. var blevet meget overrasket, og han havde tænkt over det et par dage, mente heller ikke, han kunne svare, før han havde modtaget et brev fra kongen af Preussen, som havde lovet at skrive personlig til ham om sagen. Rosenkrantz skrev og-

[33]) Chr. B. til Joachim B. 15. 6. 1818, Ober Ellguth nr. 20; Wittgensteins navn nævnes også af Chr. B. til Rosenkrantz 28. 5. 1818, Rktz. privatarkiv I.
[34]) Karakteristik if. Allgemeine Deutsche Biographie.
[35]) Chr. B. til Joachim B. 15. 6. og 22. 7. 1818, Ober Ellguth nr. 20.

så, at man ville få svært ved at finde en afløser som dansk gesandt i Berlin. Man ville gerne sende en mand, som Bernstorff satte pris på; der kunne være tale om grev Carl Moltke og baron Ch. B. Selby, ja måske om Krabbe, der var gesandt i Stockholm; men det sidste var et meget delikat forslag. Man ville gerne høre Bernstorffs egen mening[36]).

Frederik Wilhelms brev til Frederik 6. afgik først den 7. juni, og den danske konges svar dateredes først den 29. juni[37]). Selv om det gjorde ondt at miste Bernstorff, syntes Frederik 6. alligevel, at det preussiske tilbud var for ærefuldt. Rosenkrantz var også synlig imponeret over det. De ledende i København forestillede sig dog nok, at det blev et vanskeligt embede, Bernstorff fik, da der var gnidninger mellem Preussen og Rusland, og Frederik 6. var forberedt på, at Bernstorff ligefrem ville blive en torn i øjet på zaren[38]).

I juli fik Bernstorff lejlighed til at tale endnu engang med sin gamle konge. Han var ved den lejlighed stærkt bevæget, så at kongen blev helt ked af det på hans vegne. Kongen skrev bagefter, at han ikke kunne forstå, hvorfor Bernstorff ville overtage en post, som han selv fandt så vanskelig. Han fandt ham også mere syg, end han havde ventet[39]).

Bernstorff talte ligeledes til kongen om broderen, der havde tilbragt en del af sommeren i Karlsbad og nu fik tilladelse til at rejse til Mecklenburg[40]). Brødrene fik derved lejlighed til at være sammen i nogle uger og nyde landlivets glæder. Bernstorff havde i den forbindelse ikke noget imod, at det trak lidt ud med hans afsked fra Danmark[41]).

Selve afskedigelsen fra dansk tjeneste fandt først sted den 14. august. Kongen forærede ved den lejlighed Bernstorff en ring, prydet med sit portræt, og i bladene udtaltes påskønnelse af hans lange og tro tjeneste[42]).

Alt var hidtil foregået i hemmelighed, selv de øvrige danske ministre vidste intet derom[43]), og først en uges tid senere slap man den

[36]) Rosenkrantz til Chr. B. 10. 6. (i kopi) og 11. 6. 1818, Stintenburg nr. 52; Chr. B. til Joachim B., post scriptum 16. 6. 1818, Ober Ellguth nr. 20; Bernstorff foretrak som dansk gesandt i Berlin Moltke, jfr. skr. til Rosenkrantz 20. 6. 1818, Korrespondancesager vedr. det danske gesandtskab i Preussen II, Danske Gesandter 1808–46.
[37]) Kopi af begge skr. i Stintenburg nr. 52.
[38]) Frederik 6. til Rosenkrantz 1. 7. og 15. 7. 1818, Rktz. privatarkiv I.
[39]) Frederik 6. til Rosenkrantz 18. 7. 1818, Rktz. privatarkiv I.
[40]) Joachim B. til Rosenkrantz 6. 7. og 30. 7. 1818, Rktz. privatarkiv I; Chr. B. til Joachim B. 22. 7. 1818, Ober Ellguth nr. 20.
[41]) Chr. B. til Rosenkrantz 11. 8. 1818, Rktz. privatarkiv I.
[42]) DfuA Forestillinger 14. 8. 1818; Rosenkrantz til Chr. B. 14. 8. 1818, kopi i Stintenburg nr. 52.
[43]) Fosters dep. 22. 8. 1818, F. O. 22/80, P. R. O., London.

sensationelle nyhed løs, i øvrigt tidligere i København end i Berlin[44]). Den danske gesandt i Frankfurt, grev v. Eyben, så i det skete en sikring af det gode forhold mellem Preussen og Østrig, noget, som måtte være lige glædeligt for danske og tyske; men han mente, Bernstorff ville komme til at angre, fordi han ville få en hård kamp at bestå mod Humboldt og hans parti[45]).

Den meddelsomme østrigske chargé d'affaires i København Lothar v. Berks skrev, at Chr. Bernstorff, selv om han kunne takke faderen for en del af sit ry, havde retfærdiggjort danskernes stolthed over at eje ham; med rette blev han anset for den mest fortjenstfulde danske statsmand på den tid, og Berks kunne ikke forstå, at Bernstorffs økonomiske stilling hidtil havde været så ringe, når Frederik 6. dog var så gavmild over for ham[46]).

Den preussiske gesandt i København, W. H. M. von Dohna, lod henrykt over, at Preussen havde erhvervet en så fortræffelig mand[47]).

Den engelske gesandt i Berlin roste Bernstorff til skyerne og anførte det som den almindelige mening, ikke blot et partis opfattelse, at Bernstorff besad fasthed, retfærdighedssans, åbenhed lutret af klogskab, godt humør, en ophøjet æresfølelse og uplettet finfølelse, der gjorde ham ude af stand til ikke bare at bifalde, men overhovedet at udholde alt, hvad der var lavt og korrupt[48]).

Interesserede kredse i Berlin undredes naturligvis over, at den danske konge gav slip på en så fremragende statstjener[49]). Wittgenstein kunne glæde sig over, at den offentlige mening i Tyskland stort set udtalte sig med den største tilfredshed[50]). At Metternich var velfornøjet, fremgik af hans udtalelser til v. Eyben[51]), og zaren udtrykte sin taknemmelighed, da han kort efter mødtes med prins Christian[52]).

Mindre venlige bemærkninger over det passerede undgik man dog ikke. Den danske gesandt i London, Danmarks kløgtige forhandler ved Kielerfreden Edm. Bourke, udtrykte sin forbavselse. Han mente, han kendte Bernstorff godt og havde altid troet, at han foretrak magelighed

---

44) Roses dep. nr. 51, 29. 8. 1818, F. O. 64/114, P. R. O., London; Danske Statstidende 21. 8. 1818; Dagen 24. 8. 1818. I Berlin behandledes sagen endnu 25. 8. som en hemmelighed, jfr. Taubes dep., 25. 8. 1818, apostille, Borussica, Riksarkivet, Stockholm.

45) Eybens dep. fra Frankfurt 22. 8. 1818. I øvrigt undrede Eyben sig meget over, at Chr. Bernstorff forlod sit fædreland; han anfører, at han selv havde afslået stillinger som Württembergs gesandt i Wien 1803, som statsminister i Mecklenburg-Strelitz 1803 og i Nassau-Weilburg 1807.

46) Berks dep. nr. 179, 29. 8. 1818, Staatsarchiv, Wien.

47) Tawasts dep. 23. 8. 1818, Danica, Sth.

48) Roses dep. nr. 57, 29. 8. 1818, F. O. 64/114, P. R. O., London.

49) Taubes dep. 25. 8. 1818, apostille, Borussica, Riksarkivet, Sth.

50) Wittgenstein til Chr. B. 28. 8. 1818, kopi i Stintenburg nr. 52.

51) Eyben til Rosenkrantz 12. 9. 1818, Rktz. privatarkiv VIII; jfr. Joachim B., til Chr. B., 24. 12. 1818, Ober Ellguth nr. 9.

52) Rosenkrantz ordre til Bourke nr. 77, 6. 10. 1818, Gesandtskabsarkiv, England I, Rigsarkivet, Kbh.

fremfor alt andet. Han fandt det derfor gådefuldt, at han ville påtage sig et så brydsomt embede[53]).

Den danske gesandt i Paris, grev E. E. Waltersdorff, mente at have forstået på den derværende preussiske gesandt, grev K. H. F. v. d. Goltz, at han ikke var glad for at få en udlænding til chef, skønt han blev fri for Humboldt, der engang havde søgt at få hans embede. I det hele taget undredes Waltersdorff over, at der ikke i det hele Preussen fandtes en mand, der kunne bruges til udenrigsminister. Et par russere ytrede endog den formodning, at Bernstorffs udnævnelse var blevet aftalt i Petersburg. Waltersdorf svarede intet hertil[54]).

Denne russiske opfattelse er ikke uden interesse.

Hvad der også blev kommenteret en del i den diplomatiske verden, var Frederik 6.s valg af Chr. Bernstorffs efterfølger som dansk gesandt i Berlin. Selvfølgelig kunne der ikke være tale om at udnævne broderen til posten, selv om de to Bernstorffer gerne ville være sammen. Det kunne afstedkomme altfor farlige situationer, og Joachim Bernstorff forblev på sin post i Wien indtil kort før sin død 1835.

I stedet blev gesandtstillingen i Berlin tildelt Fritz Reventlow til Emkendorf, der tidligere havde været dansk gesandt i Stockholm og London, men havde forladt den diplomatiske løbebane allerede 1788. Han var nylig blevet enkemand og trængte i sin sorg til nyt klima og havde derfor bedt om embedet. Valget af ham vakte imidlertid stærk undren, fordi han var en af førerne for det holstenske ridderskab og derfor stod i kraftig modsætning til kongen. I øvrigt var han broder til Cay Reventlow, som 1816 var blevet udnævnt til landdrost, d. v. s. øverste embedsmand, i det nyerhvervede hertugdømme Lauenburg[55]).

Under broderen, Joachims, klage over afskeden forlod Chr. Bernstorff den 8. september 1818 sit mecklenburgske gods for at rejse til Berlin, og derfra gik rejsen til Aachen for at deltage i stormagtskongressen[56]), hvor han endnu en gang fik lejlighed til at gøre Danmark væsentlige tjenester. Det kan tilføjes, at Fr. Reventlow lod hans beretninger herfra gå videre til Niels Rosenkrantz[57]).

Bernstorffs helbred skal ved denne tid have været betydelig bedre end et par år tidligere[58]). Han begyndte derfor på sit nye hverv med forholdsvis godt humør og fandt det i begyndelsen heller ikke værre end forudset. En periode, da Jordan var fraværende fra udenrigsdepartementet, benyttede han til en reorganisation[59]). Jordan synes at

[53]) Bourke til Rosenkrantz 8. 9. 1818, Rktz. privatarkiv VII.
[54]) Waltersdorff til Rosenkrantz 31. 8. 1818, Rktz. privatarkiv XII.
[55]) Berks dep. nr. 189, 31. 10. 1818, Staatsarchiv, Wien.
[56]) Joachim B. til Rosenkrantz 8. 9. 1818 og Chr. B. til samme 8. 9. 1818, begge i Rktz. privatarkiv I.
[57]) Disse skr. findes i Rktz. privatarkiv IX.
[58]) Rists dep. 15. 9. 1818, DfuA, Hamburg II, pakke 70.
[59]) Chr. B. til Rosenkrantz 8. 12. 1818, Rktz. privatarkiv I.

have fundet sig i det, og straks efter nytår blev han udnævnt til preussisk gesandt i Dresden, en post, som han beklædte næsten lige til sin død i 1848; selv Humboldt tog til en begyndelse begivenhederne med anstand[60]).

Først efter kongressen i Aachen tiltrådte Bernstorff fuldt ud sit nye embede som stats- og gehejmeminister og chef for udenrigsdepartementet i Preussen[61]), og arbejdet blev da uden tvivl stort. Allerede i foråret 1819 forlød det, at han fortrød, han var trådt i preussisk tjeneste, og at hans hang til hypokondri tiltog. Hen på sommeren tog sortsynet overhånd. Både med sin stilling og med sit helbred var han da yderst misfornøjet. »Det er så langt fra«, hedder det, »at greven gør sig illusioner med hensyn til den ånd, der hersker i hans souveræns stater, og de farer, som truer samme, at han meget mere synes at se tingene fra den mest truende side«. Det var tydeligt, at han savnede sin fordums fredelige eksistens, og det dårlige helbred lod ham føle arbejdsbyrden endnu tungere. Mangelen på folk, han kunne have tillid til, førte også til, at han måtte uddanne et næsten helt nyt personale i sit ministerium[62]).

Hen på sommeren 1819 mødtes han med Metternich i Karlsbad[63]), og herfra udgik de berømte Karlsbadbeslutninger, rettet mod de frisindede bevægelser i Tyskland. Humboldt tog heraf anledning til at forlade sin ministerpost, og siden lysnede det åbenbart i politisk henseende for Bernstorff. Næste år så han meget lysere på forholdene.

Begge Bernstorfferne mødtes da i Dresden, og endnu var Chr. Bernstorffs helbred meget slet, men i det påfølgende efterår begyndte det at bedre sig. En tid var hans næsten apatiske ro veget for et opfarende væsen, der lejlighedsvis kunne skræmme selv prøvede diplomater. I længden fandt hans modstandere ham imidlertid energiløs, tilbageholdende og frygtsom og påstod, at hans skræk for kong Frederik Wilhelms preussermanerer førte til, at han foredrog sine sager skriftligt, hvorved han mistede en del af den indflydelse, som personlig tilstedeværelse kunne skaffe[64]).

Man bør dog sikkert vogte sig for at tillægge de liberale skumlerier alt for stor værdi. Man må ikke lukke øjnene for, at Bernstorff bevarede magten til sin død. Det kunne han næppe have gjort, hvis han helt igennem havde været så svag.

Om Bernstorfferne og Danmark er der endnu at fortælle, at Joachim Bernstorff i 1824 fik tilbudt stillingen som dansk udenrigsminister, men sagde nej. Niels Rosenkrantz var da død, og Frederik 6. havde

[60]) Bourke til Rosenkrantz 8. 9. 1818, Rktz. privatarkiv XII.
[61]) Zichys dep. nr. 41, 29. 12. 1818, Preussen 104, Wien.
[62]) Irgens-Bergh til Rosenkrantz 16. 5. og 31. 7. 1819, Rktz. privatarkiv IX.
[63]) Nikolajs dep. nr. 47, 28. 8. 1819, Moskvafilm i Rigsarkivet, Kbh.
[64]) Irgens-Bergh til Rosenkrantz 15. 6. og 16. 11. 1819, 5. 9. 1823, Rktz. privatarkiv IX.

først udnævnt den danske gesandt i Skt. Petersburg grev Otto Blome til posten, men han undslog sig. Joachim Bernstorffs afslag kom for samtiden som en overraskelse, og den engelske gesandt i København A. J. Foster, udtrykte formentlig en udbredt opfattelse, når han skrev, at der på baggrund af den gunst, som danske konger havde vist familien, ingen undskyldning var for denne handlemåde. I Chr. Bernstorffs tilfælde havde man efter Fosters opfattelse dog kunnet henvise til, at hans overtagelse af udenrigsministerposten i Berlin havde været en velgerning for Europa. Blandt Joachim Bernstorffs grunde til at afslå forfremmelsen var, at den medførte lønnedgang – Niels Rosenkrantz havde kun fået 6000 rd. om året – men Foster antager, at Bernstorff kunne have fået mere, hvis han blot havde forlangt det. En bedre undskyldning var det derimod, at Frederik 6. efter sigende ikke havde syntes ret godt om Joachim Bernstorff, da han i broderens udenrigsministertid var direktør for udenrigsdepartementet[65]).

Så vidt ses, var der flere grunde til, at Chr. Bernstorff trak sig ud af dansk statstjeneste. Det var med nogen ret, han i 1810 kunne henvise til sit dårlige helbred; men han havde det periodevis senere tåleligt godt, og det var ikke hovedgrunden. Derimod vides det, at der bestod en politisk uoverensstemmelse mellem ham og kongen, og Rist-affæren viser, at de to i detailler var uenige om politikken over for kontinentalsystemet og Napoleon. Heller ikke dette synes dog at have været hovedgrunden. Efter det foreliggende må den dybere årsag søges i det bag kulisserne eksisterende modsætningsforhold mellem de to højadelspartier i Danmark, det såkaldte tyske parti, som Bernstorfferne tilhørte, og det såkaldte danske parti, og det afgørende tvistepunkt mellem kongen og Bernstorff var da, at kongen foretrak det danske parti for det tyske.

Som forklaring på, at Chr. Bernstorff i 1811 pány trådte i Frederik 6.s tjeneste som dansk gesandt i Wien, behøves vel blot en henvisning til hans privatøkonomi; men man tør også gå ud fra, at udsigten til at komme til Wien var tillokkende. Her var jo også meningsfællen Metternich at se hen til.

Forflyttelsen til Berlin 1816 kan forklares ved Chr. Bernstorffs ønske om at komme familiegodserne nærmere og om at kunne skaffe broderen posten i Wien; men hovedårsagen har rimeligt nok været, at den danske regering behøvede en diplomat af fornemste rangklasse til at beklæde posten i Berlin, så man kunne blive fri for at give den til fyrst Hardenbergs mindre velegnede danske søn, grev Hardenberg-Reventlow.

Vanskeligst at forklare bliver stadigvæk Chr. Bernstorffs definitive

[65]) Fosters dep. nr. 97, 6. 6. 1824, F. O. 22/93, P. R. O., London; Langenaus dep. nr. 68, 76 og 79, 12. 1., 10. 3. og 25. 3. 1824, Staatsarchiv, Wien.

udtræden af dansk statstjeneste og overgang til preussisk tjeneste 1818. Atter kan man henvise til omsorgen for familiens økonomi som dokumenteret bevæggrund, men ligesom for 1810 spørger man, om den officielle bevæggrund er den rigtige. De to russeres bemærkning om, at affæren i virkelighed var blevet ordnet ved zarhoffet, er i den forbindelse værd at agte på. Som bekendt var der også andre europæiske problemer, som i den periode fandt deres højesteret i Skt. Petersburg. Det er blot i dette tilfælde til dato ikke lykkedes at fremdrage de fornødne aktmæssige beviser.

Endnu er der en mulighed, som man kunne fristes til at diskutere, selv om den aldeles ikke kommer til syne i kilderne. I sin egenskab af holstensk godsejer var Chr. Bernstorff medlem af det holstenske ridderskab. Den holstenske adel slækkede ved den tid på sin tilknytning til det danske kongehus, hovedsagelig vel af irritation over, at man ikke til gengæld for plyndringer under krigen slap billigere i skat. Men også fordi man under den tyske nationalfølelses almindelige opvågnen lod sig gribe af tyskhedsfølelse og derved kom i modsætning til danskheden og det nationale nybrud i Danmark.

Dertil kommer endnu et moment. Der opstod i begyndelsen af det 19. århundrede en forbindelse mellem kredse i Berlin og det holstenske ridderskab. For de mere fremskuende i Berlin må dette have været indledningen til at skaffe Preussen herredømmet over det strategisk og kommercielt vigtige hertugdømme Holsten. Den holstenske adel lod sig bruge i denne forbindelse, og Chr. Bernstorffs overgang til preussisk statstjeneste var et led i denne udvikling. Som født i Danmark af tysk indvandret familie og som ejer af godser såvel i Danmark og Holsten som i Tyskland i øvrigt stod Chr. Bernstorff på overgangen mellem dansk og tysk. Da både tysk og dansk nationalbevidsthed i begyndelsen af det 19. århundrede øgedes så stærkt, kan Bernstorff have følt det som sin pligt at vælge mellem disse to og foretrak da at følge sin slægts tyskhed. Dette hindrer dog ikke, at både han og hans familie altid omtalte kong Frederik 6. af Danmark med den største venlighed.

Georg Nørregård.